

De toestand van het gemeentelijk onderwijs, inzonderheid in West-Vlaanderen, bij het begin van de XIXe eeuw

Alle officiële verslagen over de toestand van het onderwijs, in de Zuidelijke Nederlanden, bij de vereniging van Noord en Zuid stemmen overeen: alles was nog te doen.

De griffier der Staten van Oost-Vlaanderen, Van Toers, schreef aan minister Falck, op 1 October 1815: „De lager scholen zijn binnen de provincie van Vlaanderen ende zoo ik vermeyne alomme elders, ten platten lande in eene slegten staet. Verscheyde dorpen en hebben geene lagere scholen, in andere is den leeraar ofte van berispelijk gedrag, ofte een gans onkundig man: ende dit komt voort uyt dees in verscheyde dorpen zich personen in de onderwijzing hebben weten sedert een jaer en alf in te wikkelen zonder voorgaande examen ofte buyten wete der overheyd, met oogluiking der maires van de dorpen”¹.

In de „Nota van denkbeelden ter verbetering van den staat van het lager schoolwezen in de Zuidelijke provinciën” op 9 Januari 1816, door de „Commissaris tot de zaken van het middelbaar en lager onderwijs” Van den Ende, opgesteld, schreef deze ambtenaar: „Het lager schoolwezen der Zuidelijke provinciën bevindt zich

¹ H. T. COLENBRANDER, *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840*, dl. VIII, 2de stuk, blz. 221 ('s Gravenhage, 1915).

in den meest verwaarloosden staat. Er bestaat noch wet, noch regel voor, of wordt althans niet in acht genomen. Ten aanzien van alle deszelfs deelen heeft niet dan willekeur plaats. Elk die wil, welke ook zijne kundigheden of zedelijke hoedanigheden zijn mogen, werpt zich tot onderwijzer op; de verregaande geringheid der inkomsten welke deze betrekking oplevert, doet hen dezelve weldra verlaten. Op gelijke wijze en met gelijke uitkomst wordt dezelve door eenen ander hervat, of blijft geheel en al onbezet, zoo niet een geestelijke van minderen of meerderen rang, maar in ongeschiktheid tot het geven van onderwijs zijn voorgangers evenarent die taak opvat. Het gevolg van dit alles is, dat zeer weinig kinderen onderwijs ontvangen, en dat zij die nog gezegd kunnen worden het te ontvangen, het niet dan op eene alleszins onvoldoende wijze genieten. Zoo was het sedert jaren. Vandaar dan ook dat te kunnen lezen en schrijven binnen de Zuidelijke provinciën een zeldzaamheid is onder de lagere standen, zoo in de steden als ten platten lande... De Fransche universiteit had zich deze belangen van het onderwijs nauwelijks of in het geheel niet aangetrokken. Er valt dus een geheel nieuw en uit verschillende hoofden zeer moeilijk veld te bearbeiten”².

Na zijn eerste inspectietocht, in de Zuidelijke Nederlanden, rapporteerde Van den Ende, in het najaar van 1816: „... 1° De staat van het lager onderwijs is zoodanig, dat er alles nog te doen valt. — 2° Is zoodanig, dat hetgeen er van bestaat de moeilijkheden der op-richting van een lager schoolwezen niet dan vermeer- dert...”³.

In een verslag aan de Koning, schreef minister Repe- laar van Driel, op 15 September 1817: „... Alles wat

² *Id.*, *a.w.*, blz. 224.

³ *Id.*, *a.w.*, dl. VIII, 3de stuk, blz. 228 ('s Gravenhage, 1916).

een geregeld lager onderwijs uitmaakt, ontbreekt in dit gedeelte van het Rijk ten eenenmale..."⁴.

Het oordeel van de plaatselijke autoriteiten was eensluidend: De onder-intendent van Brussel schreef: „... L'instruction publique a besoin d'être totalement réorganisée”⁵. Zijn collega van het arrondissement Leuven rapporteerde: „... L'instruction manque dans grand nombre de communes rurales à défaut d'instituteurs capables et instruits...”⁶; te Nijvel luidde het: „... Si on excepte quelques pensionnats particuliers, dans quelques communes rurales, elle est actuellement nulle...”⁷.

De gouverneur van Antwerpen verklaarde: „... L'instruction publique n'a éprouvé aucun changement et se trouve toujours dans un état d'abandon”⁸.

De gouverneur van Limburg, De Brouckère, schreef: „... L'instruction est à l'exception de deux ou trois maîtres d'écoles recommandables dans un état qui approche de la nullité. Il est à désirer que cette partie fût relevée de l'espèce d'abjection où elle se trouve...”⁹.

In West-Vlaanderen was het, met het onderwijs, niet beter gesteld dan in de andere delen van ons land. Gouverneur de Loen d'Enschede sprak in 1817 over: „L'espèce de dénuement où se trouve l'enseignement dans cette province”¹⁰.

Uit een verslag, opgemaakt door de prefect van de Leie, gedateerd 19 December 1807, blijkt, dat er toen,

⁴ Id., *a.w.*, blz. 231.

⁵ Id., *a.w.*, blz. 7.

⁶ Id., *a.w.*, blz. 42.

⁷ Id., *a.w.*, blz. 9.

⁸ Id., *a.w.*, blz. 15.

⁹ Id., *a.w.*, blz. 35.

¹⁰ Mémoire présenté à l'assemblée des États de la Province de la Flandre Occidentale à l'occasion de la session ordinaire de 1817, in *Recueil des actes d'administration générale de la province de la Flandre occidentale*, jaargang 1817.

in West-Vlaanderen, 158 gemeentescholen waren, waar 165 onderwijzers en 9 vrouwelijke leerkrachten aan 10.207 leerlingen (6220 jongens en 3987 meisjes) onderwijs verstrekten ¹¹. Dit verslag, opgemaakt op grond van gegevens door de gemeentebesturen medegedeeld, is niet volledig, o.m. over het onderwijs te Brugge komt er niets in voor.

Na de vereniging van Noord en Zuid, is de aandacht van de regering, zoals uit het voorgaande is gebleken, zeer vroeg gegaan naar het onderwijs in België. Reeds op 11 Augustus 1815 ¹² vroeg de Commissaris-Generaal voor Binnenlandse Zaken aan burggraaf de Nieupoort, intendent van de Leie, dringend om een rapport over de toestand van het openbaar onderwijs in West-Vlaanderen en over de verbeteringen die daaraan zouden kunnen gebracht worden. De intendent zond, 27 September 1815 ¹³, het rapport in.

Op het Rijksarchief te Brugge ligt de tekst van de begeleidende brief van de gouverneur, het verslag zelf is niet voorhanden, wel een paar rapporten, die echter van weinig belang zijn, van onderintendenten. Ze melden o.a. dat in het arrondissement Kortrijk er 75 scholen waren, doch slechts 8 gebouwen behoorden aan gemeenten, in het arrondissement Oostende waren de verhoudingen gelukkiger : 27 op 59.

Op 8 Maart 1816 stuurde minister Repelaar van Driel aan de gouverneurs een exemplaar van de schoolwet van 1806, en verzocht hen tevens hun bedenkingen over, en bezwaren tegen deze, ook voor het Zuiden geldende wet, te laten kennen. Tengevolge hiervan, stelde gou-

¹¹ Brugge, Rijksarchief, Modern archief (verder verkort tot *Bg. R.A.*), 1^e reeks, bundel 1700 : Verslag opgemaakt door de prefect van de Leie 19 December 1817.

¹² *Bg. R.A.*, 1^e reeks, bundel 1700.

¹³ *Id.*

verneur de Loen een enquête in, over de toestand van het onderwijs. De resultaten van dit onderzoek zijn niet op het archief voorhanden, wel de minuut van de brief gericht aan de minister ¹⁴, waarin de gouverneur verklaart, dat het eerste doelwit moet zijn het verwijderen van de onbekwame en onwaardige onderwijzers, terwijl de anderen financieel onafhankelijk moeten kunnen leven, door benevens het schoolgeld een wedde te genieten die hen toelaten moet fatsoenlijk te bestaan „sans devoir exercer d'autre industrie”.

Bij K.B. van 9 September 1817 ¹⁵ werd in ieder der Zuidelijke provincies een : „Tijdelijke Jury voor het Middelbaar en Lager Onderwijs” ingesteld, belast met het behartigen van de belangen van het onderwijs. De leden van deze „Jury” voor West-Vlaanderen werden, bij besluit van 17 October 1817 ¹⁶ van de Commissaris-Generaal voor het Onderwijs, benoemd.

Ten einde deze „Jury” te kunnen documenteren over de toestand van het onderwijs in onze provincie, beval de gouverneur op 26 November 1817 ¹⁷ aan de onderintendanten en aan de burgemeesters van de vijftien steden hem, tegen 1 Januari 1818, preciese inlichtingen te bezorgen over het onderwijs in elke gemeente en over iedere onderwijzer (identiteit, nationaliteit, burgerlijke stand, diensten bewezen in het onderwijs, aard van de diploma's, middelen van bestaan, onderwijsvakken, schoollokalen, aantal leerlingen, duur van het schooljaar, aantal uren dagelijks aan het onderwijs besteed, het te werk stellen van ondermeesters). Tevens,

¹⁴ Id.

¹⁵ État de l'instruction primaire en Belgique 1830-40 (Brussel, 1842), blz. 150.

¹⁶ Recueil des actes d'administration générale de la province de la Flandre occidentale (verder verkort tot *Recueil...*), jg. 1817, blz. 412.

¹⁷ Bg. R.A., 1e reeks, bundel 1700 en Recueil... 1817, blz. 424.

werd om hun persoonlijke opvatting verzocht, nopens de mogelijkheid van de veralgemening van het onderwijs te kunnen bevorderen.

Voor elke onderwijzer moest een getuigschrift van bekwaamheid en moraliteit, door de burgemeester afgeleverd, ingezonden worden.

Op het Rijksarchief te Brugge liggen in de bundels 1691 tot en met 1700 (Modern archief) dossiers van onderwijzers van al de gemeenten en steden van West-Vlaanderen. De cijfers die in het vervolg van deze studie voorkomen, betreffen alle de toestand op 1 Januari 1818.

Uit de binnengekomen rapporten blijkt, dat het aantal onderwijzers zonder „diploma” en dit der „niet toegelaten” scholen voortdurend steeg. De „toegelaten” scholen, inzoverre er toen van regeling spraak kon zijn, hadden inderdaad de concurrentie te onderstaan van allerlei private scholen, van „kleine kinder- of maitressenscholen” die met elkaar op leven en dood wedijverden, evenals van de „armscholen” (naai- en breischolen) door het privé initiatief gesticht, waar aan arme kinderen, van beide geslachten, onderwijs werd gegeven en men hen eveneens leerde spinnen, breien, naaien en „ander voordelig handwerk” en onderricht verstrekke in „de christelijke lering, goede Zeden en Manieren”. In deze scholen mochten de leerlingen gewoonlijk een deel van hun arbeid naar huis meenemen.

West-Vlaanderen had 312 onderwijzers, waaronder velen van vreemde nationaliteit (de op elkaar volgende oorlogen en bezettingen waren daar niet vreemd aan), 125 onderwijzers gaven op, een „diploma” te bezitten, 187 konden geen enkel bekwaamheidsbewijs voorleggen. De „gediplomeerden” hadden een getuigschrift uitgereikt door de Keizerlijke Universiteit, of de Keizerlijke Akademie, anderen waren in het bezit van een brief van de rector van de Academie van Brussel, of, zoals

in het arrondissement Ieper dikwijls voorkwam, een toelating van de onder-prefect Gallois.

Het intellectuele peil van de onderwijzers stond buitengewoon laag ¹⁸. Ze muntten uit in pedanterij. Schoon te kunnen schrijven was hun grootste eerezucht. Sommigen konden niet eens lezen, schrijven, of maakten de onzinnigste spelfouten. Het stadsbestuur van Menen kloeg over de onbevoegdheid van de onderwijzers: „Men mag gerust zeggen dat de stad beroofd is van onderwijs” ¹⁹. Te Wakken was de onderwijzer „sans instruction” ²⁰.

Bij circulaire van 21 Januari 1818 ²¹ verordende de gouverneur, dat al de functionerende onderwijzers zich voor de provinciale Jury moesten aanmelden, degenen die in het bezit waren van een diploma, om het te laten viseren, de anderen om een examen af te leggen, ten einde naar hun kundigheden te peilen en hun geschiktheid voor het onderwijs vast te stellen. Het certificaat van bekwaamheid door de Jury afgegeven, vermeldde de vakken die mochten aangeleerd worden. Alhoewel de Jury, ingevolge de instructies door het Departement verstrekt, de opdracht kreeg, zeer ruim te zijn bij de beoordeling van de waarde van de candidaten, werd onderwijzer Pierre Dupont van Ingelmunster, wegens ontoereikend geachte bekwaamheid slechts voorlopig benoemd door de gouverneur ²². De onderwijzer van Wulvergem moest vóór 1 September 1825 de derde rang verkrijgen ²³, terwijl zijn collega Lodewijk Blomme van Woumen, in December 1822, zich met een bewijs

¹⁸ Bg. R.A., 1^e reeks, bundel 1700.

¹⁹ Id.

²⁰ Id.

²¹ Recueil... 1818, blz. 25.

²² Besluit gouverneur, 19 Juni 1822 (Bg. R.A., 1^e reeks, bundel 1695).

²³ Besluit Minister van Onderwijs, 12 Jan. 1825 (Bg. R.A., 2^e reeks, bundel 9649).

van toelating zonder vermelding van rang moest vergenoegen. Tot 1 October 1823 mocht hij, mits niet van school te veranderen, in dienst blijven. De onderwijzers van Aalbeke, Becelare, Emelgem, Harelbeke, Heule, Kanegem, St. Baafs-Vijve en Woumen kregen slechts vergunning om lezen en schrijven te geven, terwijl de onderwijzeressen van Desselgem en Pittem niet eens het schrijven mochten aanleren, alleen het spellen ²⁴.

Bijna al de onderwijzers leefden in diepe armoede. De meesten werden benoemd, omdat men niemand anders gevonden had, om een beroep uit te oefenen, dat niet toeliet fatsoenlijk te bestaan. Onvoldoende gehonoreerd, zagen zij zich verplicht, hun schrale bezoldiging, door het uitoefenen van een of meer bijberoepen, aan te vullen, sommigen waren tevens koster, zanger, omroeper, kleermaker, schrijver, klokkenluider, wever, herbergier, schoenmaker, winkelier brouwer ²⁵. De meesten hielden zich, in de klas, onledig met lucratiever bezigheden als : schrijven, naaien, schoenmaken, netten breien, enz....

Een vergoeding uit de gemeentekassen werd aan 132 onderwijzers verleend. Het bedrag hiervan was uiterst laag ²⁶. Soms droeg de gemeente bij tot de huur van het lokaal, dat als school diende : 100 onderwijzers werden aldus begunstigd, waarvoor ze dan een zeker aantal leerlingen kosteloos moesten opnemen. Van 173 onderwijzers bestonden de inkomsten uitsluitend uit de schoolgelden. Het bedrag daarvan veranderde van school tot school, werd beïnvloed door de concurrentie en vastgesteld volgens het vak dat men leerde; bv. wie leerde spellen betaalde 30 cent per maand, voor het lezen 34 en voor rekenen 47. Veel meesters lieten zich in natura vergoeden.

²⁴ Bg. R.A., 1^e reeks, bundel 1695.

²⁵ Bg. R.A., 1^e reeks, bundel 1700.

²⁶ Te Waermaarde fl. 10 per jaar.

Onderwijzers die het, wegens het cumuleren van een of meer bijambten, zeer druk hadden... buiten de school, stelden een ondermeester aan of lieten soms de school geheel aan hem over, mits : „den mondkost en slapen”. Het aantal der in 1818 opgegeven ondermeesters bedroeg 51. Hoe het, met de bekwaamheid, van deze, door zo weinig beroepsijver bezielde onderwijzers aangeworven, ondermeesters gesteld was, kunnen we ons gemakkelijk voorstellen. De onderwijzer van Pittem, tevens koster en winkelier, liet zich vervangen op school door een ondermeester evenals zijn collega van Wijtschate die herbergier en klerk was. Te Veurne fungeerde de hoofdonderwijzer Missu ook als leraar in de grammatica in het college. De ondermeester was, naar het oordeel van de burgemeester en van de inspectie, een onbevoegd man. Eindelijk in Maart 1828 kon inspecteur Bernier d’Hongerwal verkrijgen dat Missu : „den dag der wekelijksche recreatie van het college, les geeft in de lagere school, en dagelijks in den voormiddag een uur daaraan besteedt...”²⁷.

In veel gemeenten werd alleen ’s Winters school gehouden, en dan was geregeld schoolbezoek door de slechte toestand der wegen bemoeilijkt. ’s Zomers moesten de kinderen en ook de onderwijzers op het land werken, want de school was een bijzaak. Werden opgegeven als zijnde geheel het jaar open : 243 scholen, 69 waren alleen ’s Winters geopend. ’s Winters, dus in de gunstigste maanden, bezochten 16.078 leerlingen de lagere scholen; daarbij dienen gevoegd 751 internen en 750 half-inwonende leerlingen.

Voor de minvermogenden was het onderwijs te duur. De ouders, die hun kinderen wel naar school zonden, letten meer op het bedrag van het schoolgeld dan op de kwaliteit van het onderwijs; terwijl de burgerij de

²⁷ Bg. R.A., 2^e reeks, bundel 9661.

bestaande scholen met minachting voorbijging en haar kinderen in het buitenland of op „Fransche” scholen liet opvoeden, alwaar aan de geestesvorming weinig aandacht werd geschonken, wel aan het verwerven van goede omgangsvormen.

In West-Vlaanderen waren veel gemeentescholen, evenals andere domeinen, verkocht ²⁸. Het gebouw behoorde gewoonlijk aan de onderwijzer, soms aan de commissie van openbare onderstand, aan de kerkfabriek of aan de gemeente. Slechts 70 scholen waren gevestigd in gemeentelokalen. Hierbij dient opgemerkt, dat, sommige gemeentebesturen inrichtingen die zij subsidieerden, als gemeentescholen opgaven ²⁹.

Eén en dertig gemeenten, d.i. 1/7 van het totaal aantal, en daaronder zelfs belangrijke, hadden geen school. Dit was het geval te : Aalbeke, Bekegem, Blankenberge, Bossuit, Eernegem, Gistel, Gullegem, Gijzelbrechtegem, Helkijn, Hoeke, Hulste, Ichtegem, Ingooigem, Jabbeke, Koksijde, Lichtervelde, Luigne, Moen, Moere (Veurne), Moorslede, Nieuwmunster, Oeren, Outrijve, Roksem, 's Heren Willemskapelle, St. Jan, St. Rijckers, Vichte, Waasten, Wenduine, en Zoutenaai.

De burgemeester van Gullegem schreef : „On n'a rien, on ne désire rien !” Te Moeskroen en te Oostrozebeke, gemeenten die toen reeds meer dan 4.000 inwoners telden, was er maar één school.

De algemene toestand der schoolgebouwen, die trouwens niet uitsluitend voor de school bestemd waren, was, in dien tijd, gekenmerkt door volledige verwaarlozing.

Kopergravures, houtsneeprentjes, schilderijen uit die tijd, evenals titelbladen op oude schoolboeken geven er pregnante afbeeldingen van. In sommige scholen werd

²⁸ Verzameling der akten van algemeen bestuur der provincie est-Vlaanderen, jg. 1824, blz. 76.

²⁹ Bg. R.A., 2^e reeks, bundel 9679.

tevens huis gehouden, o.a. te Avekapelle. De onderwijzer schreef, 6 December 1824, aan de districtscommissaris van Veurne : „... Ik bevinde mij in een klein huisken, onbekwaam om de jonge jeugd na eisch te onderwijzen, mits wij met zes personen moeten eten en slaepen in de eene en zelfde plaets alwaer De Schoolkinderen, zig hunne leering studeeren...”³⁰. Te Waasten werd klas gehouden in een kelder³¹. Inspecteur Coppieters-Stochove rapporteerde in Januari 1827 : „Keiem blijft zonder schoollokaal, vermits het gene van L. Verbanck dien naam niet verdient”³². Het was geen uitzondering dat weer en wind door de lokalen drongen, of dat geen vloer voorhanden was. Uit een verslag van de gemeenteraad van Reningelst, 22 April 1826, knippen wij : „... het dak vol gaten, de grondleggingen begeven ten allen kant, het regent op de Leerkijnderen, hun Boeken en tafels, er is voor hen gevaer daarin te verblijven”³³. Op 23 October 1824 weigerde de gouverneur, de begroting van Poperinge goed te keuren, omdat het stadsbestuur de nodige som niet had uitgetrokken op de begroting, om de aarden vloer van de gemeenteschool te vervangen³⁴.

Bepaalde scholen beschikten niet over voldoende ruimte. Voor hygiëne, verlichting en verluchting werd niet gezorgd. Inspecteur Van der Stichelen signaleerde te Ledegem : „... In de spinschool kan ik niet rechtstaan... de leerlingen moeten in den gang rechtstaan, en bij goed weder buiten...”.

De districtscommissaris van Roeselare schrijft 6 November 1826 over een school te Hoogede : „... met

³⁰ Bg. R.A., 1^e reeks, bundel 1698.

³¹ Bg. R.A., 2^e reeks, bundels 9649 — 9675 B — 9683 — 9667 B — 1697.

³² Bg. R.A., 2^e reeks, bundel 9661.

³³ Bg. R.A., 2^e reeks, bundel 9657.

³⁴ Bg. R.A., 2^e reeks, bundel 9651.

stroo bedekt, heeft geen zolder. Het lokaal is 171/2 ellen vierkant en 21 palmen hoog. ... Wordt bezocht 's Winters door 64, 's Zomers door 28 leerlingen... de 20 internen slaepen boven den koestal..."³⁵.

Te Diksmuide aanvaardde men in de kleine kinderscholen „... zooveel kinderen als er in kunnen”³⁶.

De gemeentelijke onderwijzer van Roeselare, C. De Brauwer, schreef aan het stadsbestuur op 16 Juni 1821 : „... On nesa urait décrire, combien il est souvent difficile de subsister dans la classe, la respiration des élèves en masse parmi lesquels il y en a toujours qui ont des incommodités produisant des exhalaisons désagréables et qui en peu de tems occasionnent un air condensé et suffoquant...”³⁷.

Als enig schoolmateriaal hadden de leerlingen, die op lager banken zaten, een schrijfplank op de knieën, elders hadden ze een boekenkas, in West-Vlaanderen schoolberd of pakberd genoemd. Deze boekenkas diende tevens als boekentas. Ze was van hout gemaakt en sloot met een deksel dat in een groef schoof. Onderaan was een oor uitgezaagd, waar de leerlingen de hand doorstaken, om ze gemakkelijk te kunnen dragen. Om te schrijven legden de leerlingen de kas op de knieën, hielden de inktkoker in de hand of klemden deze vast tussen het deksel en de zijwand van de kas. Anderen knielden op de grond en legden de kas op de zitbank.

De scholen bestonden uit een klas. De individuele methode werd toegepast. Men leerde spellen, lezen, spraakkunst, het schrijven, de grondbeginselen van het rekenen en de catechismus.

Ieder leerling bracht naar de school die boeken mede, die thuis voorhanden waren. Orde en tucht werden door middel van lichamelijke straffen gehandhaafd.

³⁵ Bg. R.A., 2^e reeks, bundel 9666B.

³⁶ 13 Februari 1826 (Bg. R.A., 1^e reeks, bundel 9662B).

³⁷ Roeselare. Stedelijk archief. Onderwijs. Dossier 98.

Het Vlaams had sedert jaren elk contact met het Nederlands verloren. Over het peil van de taalkennis in ons land rapporteerde de Bruggeling, minister De Coninc, aan zijn collega Van Manen, op 19 Augustus 1817: „Ik ben van oordeel, dat men in de allereerste plaats in deze provinciën de Neder-duitsche taal moet doen leeren, omdat men die taal niet kent, ten minste zoo niet kent, dat van dezelve door verlichte mannen, in eenige belangrijke beraadslagingen gebruik kan worden gemaakt”³⁸.

In 1819 bekleeg hoogleraar Schrant³⁹ er zich dan ook bij minister Falck over, dat in Oost-Vlaanderen, bij de onderwijzersexamens, zelfs bij de kandidaten van de buiten, het Frans, de moedertaal geheel verdrong. Wegens de nabijheid van Frankrijk en de aanwezigheid van een aanzienlijke Waalssprekende taalgroep binnen onze gouw had, alhier, de fracisering wellicht nog diepere wortels geschoten.

Op alle scholen werd Frans geleerd: „par principe ou par routine”⁴⁰. Spijt de vele pogingen door de Hollandse regering aangewend om het Frans op de lagere scholen te verbieden, rapporteerde inspecteur Aeben aan de gouverneur nog op 9 Maart 1827 dat de „Nieuwe fransche Spraakkunst” van des Roches bijna op al de scholen van zijn district in gebruik was. Dit was, be-
weerde hij, eveneens het geval in al de andere inspectiegebieden⁴¹. Hoe poverkens het hier, bij de onderwijzers, met de kennis van het Nederlands gesteld was, bewijst het wedervaren van de „Taalkundige tweespraak” door David de Simpel, onderwijzer te Staden. In dit werkje wil de schijver gedaan maken met de willekeurige

³⁸ H. T. COLENBRANDER, *a.w.*, dl. VIII, 2de stuk, blz. 422.

³⁹ *Id.*, *a.w.*, blz. 211.

⁴⁰ Bg, R.A., 1^e reeks, bundel 1700.

⁴¹ Bg, R.A., 2^e reeks, bundel 9665B.

spellingen en de voortreffelijkheid van het Nederlands aantonen. Toen het, voor onderzoek aan de provinciale Commissie van Onderwijs, werd onderworpen, wees men op veertig spel- en taalfouten die in de eerste twee bladzijden voorkwamen. Het werkje kon niet voor schoolgebruik in aanmerking komen, omdat de schrijver zelf zondigde tegen de regels die hij voorstond en toch verleende de Koning op 22 December 1828 hem een gratificatie van fl. 100 ⁴².

Op 14 April 1827 richtte minister Van Gobbelschroy zich tot de gouverneurs ⁴³. In een langademige circulaire bekloeg hij zich, op grond van de in 1826 verrichtte telling van de schoolkinderen, over het feit, dat de opvoeding van de meisjes niet voldoende in acht werd genomen.

De gouverneur van West-Vlaanderen zond, op 16 April 1827, de missive van de minister aan de Commissie van Onderwijs en aan elk schoolopziener. Het verslag van inspecteur Vander Stichelen en dit van de Commissie van Onderwijs liggen op het archief ⁴⁴. In dit laatste lezen we, dat ten platten lande, de meisjes beneden de 14 jaar op dezelfde scholen als de jongens onderwezen werden. Scholen uitsluitend voor meisjes bestemd waren er bijna niet, de behoefte daaraan werd ten andere geacht klein te zijn. In de steden waren meisjesscholen in voldoende aantal aanwezig. Algemeen werd ongunstig gerapporteerd over de bevoegdheid van de onderwijzeressen.

Het peil van het volksonderwijs, evenals de materiële voorwaarden waarin het werkte, waren niet hoger of beter in de steden dan op de buiten. Tijdens de regering van Willem I kende het onderwijs ten platten lande

⁴² Bg. R.A., 2^e reeks, bundel 9677.

⁴³ Bg. R.A., 2^e reeks, bundel 9664B.

⁴⁴ Id.

een grote opgang. De steden hebben geen gelijke tred gehouden met de gemeenten. In een rapport van de gouverneur, gedateerd 22 Mei 1826⁴⁵, aan de administrateur voor het onderwijs, bekende deze ambtenaar, dat het onderwijs in al de steden zeer achterlijk gebleven was. De verslagen van al de inspecteurs waren unaniem om de passiviteit van de vijftien steden aan te klagen. De opziener over het district Brugge, De Croeser, schreef op 9 October 1826: „... ten platten lande heeft het onderwijs veel meer en merkelijker verbeteringen en voortgang gemaakt dan in de stad Brugge”⁴⁶. Deze stad richtte haar eerste gemeenteschool op, in 1829. Over Izegem schreef inspecteur Aeben, op 9 October 1826: „... Het onderwijs blijft bij voortduring ten achter, dit in tegenstelling met al de gemeenten van mijn district, alles ontbreekt: een goed onderwijzer, een geschikt lokaal. Isegem belooft veel, doch doet niets”⁴⁷. Tot 1830 is in de begrotingen van de stad Kortrijk nog nooit een post „onderwijs” voorgekomen. De gemeenteschool van Waasten was in een kelder gevestigd, in 1830 nog steeds. Hadden in 1826 geen gemeenteschool: Diksmuide, Izegem, Kortrijk, Menen, Oostende, Torhout en Wervik. Te Poperinge, kostte het twee jaar moeite om de stad te bewilligen, de nodige verbeteringen aan de stadsschool toe te brengen. De „Commissaris tot de zaken van het middelbaar en lager onderwijs” Van den Ende, was herhaaldelijk, ook ter plaatse, tussengekomen.

Bij K.B., van 6 November 1816⁴⁸, werden in ieder der Zuidelijke Provinciën, twaalf onderwijzersjaarrowedden ten laste van het Rijk, zes van fl. 200 en zes

⁴⁵ Bg. R.A., 2e reeks, bundel 9677B.

⁴⁶ Bg. R.A., 2e reeks, bundel 9661.

⁴⁷ Id.

⁴⁸ Pasinomie V-511. Recueil... 1816, blz. 399.

van fl. 150, ter geschikking gesteld van gemeenten (de steden konden niet in aanmerking komen), die, ingevolge art. 2: „possèdent en propriété une habitation pour l'instituteur, tenant une classe bien ordonnée”. Art. 3 bepaalde dat de onderwijzerswoning moest „voorzien” zijn van een schoollokaal. Was aan deze drievoudige voorwaarde niet voldaan, dan kon de gemeente geen aanspraken laten gelden op een Rijksjaarwedde. Na herhaalde oproeping van kandidaten en een vergelijkend examen, voor een, door de gouverneur aangestelde jury, konden vier Rijksjaarwedden niet toegekend worden. Het K.B. van 29 Juli 1817⁴⁹ verleende aan de gemeenten Dudzele, Oostkamp, Klerken, Beveren (Veurne), Nieuwkerke, Vlamertinge, Hollebeke en Wakken een jaarwedde ten laste van de schatkist. Geen enkele dezer gemeenten beschikte over een behoorlijk schoollokaal, noch over schoolmeubelen, evenmin over didactisch materiaal. Aan vier gemeenten: Dudzele, Oostkamp, Wakken en Hollebeke werd een Rijksjaarwedde toegekend, alhoewel er aan de hoofdoorwaarde: het bezitten van een gemeenteschool, niet was voldaan. Deze laatste gemeente werd begunstigd, omdat de onderwijzer, op eigen kosten, het schoollokaal had heringericht. Wat de pedagogische voorwaarde betreft... „instituteur tenant une classe bien ordonnée”, hierdoor wilde de regering ongetwijfeld onderwijzers belonen die het klassikaal onderwijs hadden ingevoerd. In de omstandige motivering van ieder, der acht toegestane jaarwedden, is daarover geen enkel woord te vinden... De ideeën van Pestalozzi zouden pas later, tengevolge van de door de regering van Willem I genomen maatregelen, alhier doordringen.

Dr. L. A. DUCHEYNE.

⁴⁹ Recueil... 1817, blz. 362.